

олександр івашина

*неможлива еліта
чи
еліта неможливого*

Еліту неоднозначно сприймають і по-різному трактують різні автори, дослідники, і написано про неї багато. Тому, міркуючи про еліту, доводиться більше покладатися на своє розуміння, свою уяву і свій досвід. Еліта – це ніби ліпша частина народу. У якісь часи такою частиною була аристократія – вибрані по крові, родова знать. Передбачається, що в ідеальному варіанті еліта – це група людей, здатна викликати до себе довіру, повести за собою, надихнути більшу частину народу. Історичні приклади подібних груп людей не складно, при бажанні, знайти у різного роду літературі (навіть не спеціальній).

Це не стільки фахівці якоїсь справи, скільки люди, чию думку ти готовий вислухати, прийняти її і слідувати їй при необхідності. Найчастіше елітою вважають соціальну групу, що має доступ до найбільш цінних для мас ресурсів – влади, знань – пе-

редовсім, професійних. Групу, здатну реалізувати свої таланти і можливості у справі «процвітання» своєї країни.

Реноме, що «погано лежить»

Еліта здатна бути справжньою тільки у випадку, якщо вона існує вже не одне покоління, передаючи своїм нащадкам силу і вплив. Історія ж нашої країни ясно показує, що поки такої групи у нас немає. Її і бути не може, бо так часто тасували, а то і просто знищували українську еліту. Тому партократів, а далі і «технократів», а також «володарів дум» від науки і культури, у силу мінливості і нестійкості їхнього соціального стану, навряд чи можна вважати «справжньою» елітою. Зрозуміло і те, що існуюча «верхівка» суспільства концент-

рується навколо інститутів влади і різного роду соціально-професійних інститутів і без них неможливо уявити сьогодні її існування. От чому, саме з переходом до нових інститутів влади, що мімікують під «демократичні» західні інститути, пов'язують кризу навколо елітарних структур. Звідси зрозуміла і вимушена підтримка, як зверху, так і знизу, суспільних змін, що відбуваються радше «під тиском» Заходу, і наше життя як наслідок цієї вимушеності.

Нинішні перевертні від еліти (а не перетворюватися вони не могли, та й не усі робили це винятково з користи – тому і слівце вживаю тут у нейтральному, навіть мітичному сенсі), часто вже навіть не маскуються під високу моральність і культуру. При цьому, «інтелектуальне прикриття», мислячу частину країни, вони усе більше перетворюють у свій обслуговуючий персонал. (Як гукнеться, так і відгукнеться – не могу не згадати мудрість народну, і не стати на мить, на довжину дужок, пророком у своїй вітчизні.) Вони знають, що сила їхньої групи в іншому, і зовсім не у порядності і яскравості талантів. Швидкі і чіпкі у просуванні до влади, спритні нові пристосованці, новий український владний психотип, вони швидко росли на елітарному каркасі країни. Ми вже навіть звикли і, піддаючись їх гіпнотичній медіа-суєті, майже полюбили їх (як, сподіваюся, і вони нас) – цих нових тимчасових правителів, позбавлених, як і ми, всяких ілюзій соціальної і моральної відповідальності. Може, навіть ще більше нас привабив їх схований, але від цього не менш притягальний, фінансовий успіх, нехай навіть трохи сумнівної якості. «Але нехай відпадуть руки в того, хто не візьме те, що погано лежить».

Правда, у нас так і не з'явилася інтелектуальна еліта. Немає навіть окремих інтелектуалів, на яких би орієнтувалася потенційна еліта думаючих людей. Усі, що на виду – як на подіумі, так і в акаде-

мічних чи творчих кулуарах – до зразка не піднімаються.

Можна тільки вітати як соціальний оптимізм нашої формованої соціальної і професійної еліти, так і все-таки її орієнтацію на зміни на так зване ліпше. І можна тільки сподіватися на найшвидше знищення нею свого бюрократизму і совковості.

Еліта для еліт:

малий гріх – мало й аморальності

Величезною є роль еліти у підтримці гідного життя того чи іншого суспільства сучасності. Її відсутність, слабкість чи аморфне, дисперсне животиння є непрямим вироком суспільству на варварське, нехай навіть заможне для більшості, існування. Частіше «бачать» і вважають істотною можливість існування тільки публічної, соціальної і різних спеціальних, професійних, експертних еліт. Безумовно, саме від цих груп, передовсім, залежить видиме поліпшення життя суспільства за багатьма традиційними критеріями. Але не тільки...

Україні бракує найбільш важливої еліти – еліти для еліти. Цих своєрідних мудреців сучасності. Кожній сучасній культурі потрібні розум розуму, совість совісти, хоча навряд чи вони могли вийти з партійної номенклатури різних рангів. Це не тільки люди, що намагаються залишатися моральними у доволі неморальному сучасному житті. Вони не блазні своєї совісти, своєї моралі. Ці люди знають, що життя не будеється мораллю, а людина, здебільшого, не здатна до морального життя – повсякденне життя радше змушує нас до якоїсь моральної хаотичності, а моральна повсякденність, з її тисячею суперечливих правил і необхідністю щораз знаходити рішення самому, «тихо собі живе, по суті, на рівні середньої аморальності». Вони, власне, розуміють неможливість людини не бути аморальною у певних ситуаціях. Ці люди знають, що їхній моральний тягар, як і тягар більшості сьогодні, – чи-

нити грішки середньої тяжкості, запобігаючи тим самим більш серйозним гріхам. Важливо, однак, що вони зовсім не пишаться цією неможливістю бути завжди чистенькими і моральними, а просто змушені чи готові нести хрест своєї «активності» у житті, розуміючи і приймаючи свою долю середнього «аморала», намагаючись орієнтуватися на відносно ліпше.

Також важливо, що для них пріоритет моральності однаково залишається домінуючим у житті, у вирішенні різних життєвих питань, хоча вже й у формі моралі без моралі, моралі без мораліну. При цьому вони не вважають за можливе перетворюватися у циніків – людей, що дістають задоволення від своєї аморальності чи повторюють про неможливість поводитися по-іншому. Вони розуміють і наявність міри, і рівня будь-якої аморальності, і можливість тільки конкретного «морального рішення» багатьох ситуацій, і неможливість остаточно винести вердикт про моральність/аморальність тієї чи іншої події і людини у ній, і необхідність усе-таки робити це у певних обставинах. Це не якась нова мораль. Це радше мораль з живого життя, мораль неминучої тілесної свідомості, мораль від тіла, його болі і насолоди, а не мораль над життям і тілом.

Ці люди ніколи не зіллються з публічною елітою, хоча саме там вони найбільш важливі, тому що саме там вони найбільше можуть вплинути на «маси» прикладом свого способу життя. Ця еліта не піде і на злиття з класом «виживаючих», і з так званим середнім класом, тим, що називалося раніше дрібною буржуазією, людьми, що ніколи не володіли людською величчю. Вона, ця еліта для еліти, ніколи не буде претендувати на статус радників правлячих цим світом кланів і ніби олігархів, не буде намагатися стати «героїчною» елітою, що намагається радикально змінити існуючий порядок і спосіб життя. Тим паче, вона не буде намагатися

служити анонімним силам глобалізації світу у різних її іпостасях.

Водночас, це не якась індивідуальна еліта, що піклується тільки про власні саморозвиток і самовдосконалення. Вона не сидить у позі лотоса, не розспівує мантри, не графоманить для своєї чи групової користі і задоволення. Вона не буде будувати перегородки між собою й агорою цього світу. Саме вона найбільшою мірою розуміє необхідність розвитку публічної ініціативи як різних еліт з різних сфер суспільства, так і громадянського суспільства. Водночас, вона прекрасно знає як фіктивність існування активної громадськості, так і ціну активної інертності і готова застосувати антиполітичну терапію тоді, коли психотизація політики небезпечно зашкалює. Проте, вона прекрасно розуміє і всіляко (по можливості) підтримує необхідність створення правових і процедурних інститутів різного роду, які і створюють реальну можливість пристойного і гідного життя.

Еліта можливого і неможливого

Сьогоднішня соціальна еліта хоч-не-хоч змушена не тільки бути на пів кроку попереду усього нашого суспільства, бути найближчим і найбільш реальним зразком життя для більшості населення, але також, найчастіше, нехай і вимушено, але служити або силам глобалізації, або різним «кланам» у державі. Бути у владі – це найцікавіша і хвилююча пригода її життя. Еліта ж, який у нас немає, завжди орієнтується на цікаве, інтенсивне в якомусь трансцендентному, вищому (зовсім не обов'язково в релігійному) сенсі життя. Тобто, і її моральність, чи то пак усереднена аморальність, і її підтримка соціальної активності, завжди виходять з основного мистецтва жити і прагнути жити радісно у цьому фундаментально ненормальному світі, тобто світі, де претензії на нормальність у більшості випадків є ще одним важелем насильства існуючих влад.

Вона може навіть наділити життя будь-якими позитивними чи негативними сенсами, хоча не обов'язково буде гратися цим в особистому чи публічному просторі.

Жити цікаво (звичайно, не у побутовому повсякденному сенсі) – це жити інтенсивною силою творця. Ця еліта володіє найважливішим – мистецтвом жити цікаво і гідно у світі, де непорушно утверджується дивовижна неправда – первинність виживання і прагнення до статусу і влади, тобто, по суті, це і є первинність утвердження прагнення бути певною елітою, втіленого владою і тільки владою.

Еліта ж неможливого приймає життя як своєрідний абсолютний дар – і, водночас, як дар абсолютно порожній по суті, і який має майже безконечну кількість сенсів, кожен з яких вона при необхідності може негайно проявити й актуалізувати. Для неї саме життя вимагає постійного створення і відтворення і не обов'язково тільки у творчому, позитив-

но творчому сенсі. Різні способи життя для неї – це інструменти створення цікавого й інтенсивного.

Але цей досвід життя нітрохи не зобов'язаний бути розважальним. Радше навіть навпаки. Ця еліта вчиться і може навчити своїм прикладом своєрідному мистецтву жити – жити не тільки цікаво і наповнено, не тільки пристойно і гідно, а жити, розуміючи і почуваючи, що радість і біль – це сестри, відмовитися від споріднення бодай з однією, – значить відмовитися від самого життя. Важливо зрозуміти, що немає еліт антагоністичних, якихось публічних, соціальних еліт і еліт глибинного удосконалювання індивідуальних способів життя, що нібито протистоять одна одній. Якби у нас навіть існувала якась видима еліта приватного, її також можна було б, як і попередню, назвати праведною

і несправедливо одночасно, і обидві вони були б виправдані навзаєм. Так, дійсно, подібна еліта мистецтва жити радісно у неминучій людській ситуації болю і страждань багатьох, може бути тільки елітою постійних освіти і творчості, а найвищим і постійно поновлюваним продуктом може бути тільки саме життя.

В Україні немає зараз людей, яких різноманітні еліти беззастережно вважали б безумовним зразком для наслідування, хоча б в одній якійсь царині життя. Немає ні своїх книг, ні монографій, ні досягнень, які б демонстрували не якісь красивості і якісь цінності, а постійно створювали би досвід плероми, повноти буття, як би пишномовно це не звучало. Понад те... Така еліта повинна була б бути соціальним критиком вищого рангу. Тобто, не просто утверджувати необхідність справедливості у суспільстві, а демонструвати людині й учити її відчу-

жуватися від будь-якої форми життя, будь-якого способу життя.

Людина ніколи не тотожна жодному способу життя. Уміти перевтілюватися і не ототожнювати себе цілком з будь-яким способом буття – цьому мистецтву можуть реально навчити лише деякі і ненадовго. Це саме те мистецтво, якому вчать постійно і кінця пізнанню і не може бути за визначенням.

23 грудня 2003 року

